

СРЕДЊА ШКОЛА КАО КОНТЕКСТ ЗА ИСПОЉАВАЊЕ И РАЗВОЈ КРЕАТИВНОСТИ¹

Апстракт У раду се приказују резултати испитивања уверења наставника о испољавању и развоју креативности на средњошколском нивоу. Анализа вођене дискусије са десет наставника једне гимназије издвојила је као битне аспекте наставникових уверења њихово виђење природе креативности, капацитета школе да подржи креативност ученика и услова за подстицање креативности у школи. Већина наставника изразила је уверење да је креативност сложен феномен чије разумевање захтева мултиперспективни приступ. Иако само део наставника верује у дистрибутивност креативности, преовладало је уверење да школа може да подстиче креативност ученика, али да то не чини у довољној мери. Међу факторима који подржавају креативност издвојени су: ангажовање наставника, специфичности наставних предмета, примена одређених наставних метода и имиџ школе. Међу факторима који ометају креативност наведени су: прописани наставни план и програм, селекција ученика, одлике генерације младих и актуелне друштвене вредности. Узакључку су разматране импликације резултата испитивања за унапређење школске праксе.

Кључне речи: уверења, наставници, средња школа, подстицање креативности, фокус група.

SECONDARY SCHOOL AS A CONTEXT FOR EXPRESSING AND DEVELOPING CREATIVITY

Abstract The paper presents the results of a research on the views of teachers about expressing and developing creativity of students at the secondary educational level. The analysis of the discussion with ten grammar school teachers allocated as the most important the teachers' views of the nature of creativity, the capacity of the school to

¹ Чланак представља резултат рада на пројектима Од подстицања иницијативе, сарадње, стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву (бр. 179034) и Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије (бр. 47008), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011-2015).

stimulate creativity in students and the conditions for stimulating creativity in school. The majority of teachers saw creativity as a complex phenomenon for whose understanding a multi-perspective approach is needed. Although only few teachers believe in distributivity of creativity, the majority agreed that school should stimulate students' creativity, but that it does not do it sufficiently. Among the factors which support creativity they singled out the teacher's engagement, specificities of certain school subjects, the application of certain teaching techniques and the image of the school. Among the factors that obstruct creativity they stated curricular requirements, selection of students, characteristics of young generations and current social values.

Keywords: *convictions, teachers, secondary school, stimulating creativity, focus group.*

СРЕДНЯЯ ШКОЛА В КОНТЕКСТЕ ПРОЯВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ

Резюме В работе представлены результаты анализа убеждений преподавателей о возможностях проявления и развития креативности на уровне средней школы. На основе анализа нацеленной дискуссии с десятью преподавателями гимназии показано, что среди важных аспектов мнения преподавателей выделяются их убеждения о природе творчества, о возможности школы поддержать творчество учащихся, об условиях для поощрения творчества в школе. Большинство преподавателей считает, что творчество представляет собой сложное явление и его понимание и толкование требует всестороннего подхода. Хотя только часть преподавателей верит в дистрибутивность творчества, преобладает убеждение, что школа способна поощрять творческие способности учащихся, но она это делает не достаточно. Среди факторов, которые поддерживают творчество, выделяются деятельность преподавателей, особенности учебных предметов, использование конкретных методов обучения и профиль школы. Среди факторов, которые препятствуют творчеству, перечислены план обучения, учебная программа, отбор учеников, характеристики молодого поколения и актуальные общественные ценности. В заключении обсуждаются возможности применения полученных результатов исследования для улучшения педагогической практики.

Ключевые слова: убеждения, преподаватели, средняя школа, поощрение творчества, фокус-группа.

Увод

Вежбање и изграђивање талената и креативности на млађимзрастима засновано је на уверењу да се изузетно постигнуће остварује као резултат интензивног и упорног тренинга, искуства и праксе под оптималним срединским условима. Нови приступи подстицању креативности у школском контексту дефинишу се на основу испитивања бројних карактеристика свих актера васпитно-образовног процеса који могу да допринесу креативном изражавању ученика (Beghetto & Kaufman, 2014; Maksić, 2006). Међу значајним карактеристикама наставника издвајају се њихове имплицитне теорије креативности које обухватају веровања о испољавању и развоју креативности у периоду одрастања и школовања (Andiliou & Murphy, 2010). Резултати истраживања из различитих средина указују на потребу за испитивањем уверења наставника о томе шта је креативност и како школа може допринети развоју креативности ученика, због значаја који њихова уверења имају за њихов рад и понашање у учионици (Fryer & Collings, 1991; Maksić i Đurišić Bojanović, 2013).

У једном од испитивања имплицитних теорија креативности утврђено је да је највећи број наставника основне школе дефинисао креативност као креативну особу и креативни процес или су комбиновали ова два приступа, а врло ретко као креативни продукт или подршку подстицајне средине (Pavlović et al., 2013). Креативна особа је описана преко карактеристика личности, способности, мотивације, даровитости/талената и знања, док су креативни процеси обухватили когнитивне, експресивне, практичне и имагинативне аспекте. Виђење креативне особе као отворене личности која је интринзично мотивисана и има когнитивне и експресивне способности указује на имплицитни индивидуализам. Пројектовање креативности у особу подразумева да се може утицати на креативност оних који је већ имају. Виђење креативности као процеса садржи претпоставку о њеном пластицитету која подразумева могућност развоја креативности и много већи значај утицаја из средине. Недостатак срединске перспективе у наставничком тумачењу креативности доводи у питање њихову улогу у подстицању креативности ученика у свакодневној школској пракси.

У наредној студији испитиване су имплицитне теорије креативности наставника који су радили у једној основној школи (Pavlović i Maksić, 2014). Анализа прикупљених података показала је да наставници сматрају да основна школа може умногоме да допринесе изграђивању креативног појединца тако што ће подржати креативан процес организујући подстицајне наставне и ваннаставне активности. Наставници су проценили да је допринос школе развоју креативности ученика отежан тиме што шире друштвено окружење не вреднује креативност, недовољним финансијским улагањима и слабом материјално-техничком опремљеношћу школе, као и нефлексибилним наставним планом и програмом. Примедбе на наставни план и програм биле су појачане уверењем наставника да неки наставни предмети имају већи капацитет за подршку креативности ученика, али да се управо они занемарују

у свакодневном школском раду. Постојао је још један стереотип – да се улога наставника у школи своди на реализацију прописаног наставног плана и програма.

Резултати испитивања имплицитних теорија креативности наставника основне школе били су подстицај да се испитивање настави са наставницима који раде у средњој школи. У овом раду се разматрају резултати испитивања о могућностима за испољавање, развој и подстицање креативности у средњој школи који су прикупљени у групној дискусији наставника из једне школе. Испитивање наставника једне школе оправдано је тиме што школа представља друштво у малом, али је у исто време и посебан социокултурни контекст. Студији која се приказује у раду претходило је испитивање имплицитних теорија креативности наставника помоћу упитника, на основу чијих резултата је дефинисан водич за фокус групу. Ради бољег разумевања истраживачког нацрта и добијених података, рад садржи кратак опис резултата из упитничког испитивања. Опис неких битних карактеристика школе у којој је истраживање изведено дат је из истих разлога. У завршном делу рада учињен је покушај да се на основу података који су добијени у фокус групи изведу импликације за унапређење школске праксе.

Проблем истраживања дефинисан је на следећи начин: какве могућности за испољавање и развој креативности ученика у средњој школи виде наставници који раде у њима. Студија је имала за циљ потпуније разумевање уверења наставника о томе шта је креативност и како школа може допринети развоју креативности ученика.

Припрема студије

Студији која се приказује у овом раду претходило је упитничко испитивање имплицитних теорија креативности наставника који раде у једној средњој школи помоћу инструмента који је развијен у ранијим истраживањима (Maksić & Pavlović, 2011). Упитник је прослеђен наставницима који су били вољни да одговоре на њега (N=60), а добијен је одговор од 46 наставника. Анализа добијених одговора указивала је на то да су најчешћа била виђења креативности као креативног процеса (табела 1, пример 1), креативне особе (табела 1, пример 2) или комбинација креативног процеса и особе (табела 1, пример 3).

Табела 1. Примери одговора на питање шта је креативност.

Наратив

Пример 1. Решавање нестандартних задатака, истраживање.

Пример 2. Духовитост, критичност, самопоуздање, тачност, истрајност, жеља да се задаци реше на различите начине.

Пример 3. Маштовитост, радозналост, комуникативност, истрајност; меморија ђака, налажење решења проблемских ситуација; духовитост.

Добијена је висока просечна оцена наставника за капацитет школе да подржи креативност ученика, која је значила да су наставници могућности школе смештали између категорија „много“ и „у потпуности“.

Школски контекст

Испитивање је спроведено са наставницима запосленим у Зрењанинској гимназији², која постоји и ради од 1846. године. У 2013/2014. школској години, школа је имала близу 1.300 ученика распоређених у 42 одељења општег, друштвено-језичког и природно-математичког смера. Настава се одвијала у две смене у учионицама опште намене и у специјализованим кабинетима, на српском и мађарском језику. Школа је имала библиотеку и салу за физичко васпитање. Наставни кадар чинило је 96 професора, док је педагошко-психолошка служба била сачињена од три сарадника. Већина ученика постизала је изванредне резултате у току похађања гимназије, као и на пријемним испитима за факултет. Поред извођења редовне наставе, у школи је радило више школских секција и излазио је школски лист. Ученици и наставници су учествовали на такмичењима и у разним пројектима. Један од успешно реализованих националних пројеката у новије време био је пројекат школског развојног планирања које промовише интерактивну и интердисциплинарну наставу. Међу пројектима међународне сарадње издваја се сарадња Гимназије са школама широм Европе.

Методологија истраживања

Организована је фокус група која представља облик групног интервјуа у коме се социјална интеракција користи као извор за прикупљање података (Pavlović i Džinović, 2007).

Учесници. Позвано је дванаест наставника Зрењанинске гимназије од оних који су били спремни да учествују у групној дискусији, а одазвало се десеторо. Међу учесницима су били професори српског и страних језика, историје, филозофије, математике, физике, информатике и грађанског васпитања.

Прикупљање података. Учесницима фокус групе понуђено је да коментаришу одговорена питања из упитника која су дата као водич. Питања за дискусију су била: Да ли и у којој мери наведени подаци одражавају ваша мишљења? Како бисте ви интерпретирали наведене податке? Шта је, према вашем мишљењу, најзначајнији податак? Зашто? Да ли вас је нешто изненадило? Остали коментари?

Фокус група је спроведена уз помоћ школског психолога у току априла 2013. године и трајала је 60 минута. Модератор фокус групе била је друга ауторка текста. Уз усмену сагласност учесника, начињен је аудио-запис дискусије.

Анализа података. Транскрибовани материјал анализиран је применом квалитативне тематске анализе (Braun & Clarke, 2006), према којој се дефинисане теме односе на одређене аспекте података који су значајни за истраживачко питање. У циљу добијања што изворнијих података, кодови и теме нису били унапред припремљени. Шема процеса кодирања која садржи кодове и теме дата је у табели 2. Примери одговора дати су у делу о резултатима.

Табела 2. Шема кодова и тема из фокус групе.

Кодови	Теме
Сложен феномен	Дефиниција креативности
Нејасан и неухватљив феномен	
Сви су креативни	Дистрибуција креативности
Неки су креативни	
Може у великој мери да подржи	Улога школе у подстицању креативности
Може да подржи под одређеним условима	
Школа не подржава креативност	
Школа није надлежна за креативност	
Наставник	Услови који погодују креативности
Наставни предмет	
Методика и дидактика	
Имиџ школе	
Наставни план и програм	Услови који отежавају креативност
Селекција ученика	
Генерацијске карактеристике	
Друштвени систем и вредности	

Резултати

Спроведена анализа материјала који је произведен у току фокус групе указала је на пет главних тема које одговарају на следећа питања: шта је креативност, како се креативност дистрибуира у популацији, каква је улога школе у подстицању креативности, који услови погодују испољавању и развоју креативности у школи, и који услови отежавају испољавање и развој креативности у школи.

Прва тема:

Дефиниција креативности

Добијене су дефиниције која указују на то да је креативност сложен феномен који се приписује особи и процесу (табела 3, пример 1) или само особи (табела 3, пример 2). Део наставника изјављује да им је креативност недовољно познат феномен (табела 3, примери 3-4).

Средња школа као контекст за испољавање и развој креативности

Табела 3. Примери одговора за прву тему: Дефиниција креативности.

Наратив

Пример 1. Ја бих се сложила с овом констатацијом.

[комбиновање виђења креативности као креативне особе и креативног процеса] најчешће...

Пример 2. По мени, постоје они ученици који су изворно мотивисани, знатижељни и креативни.

Пример 3. Мени је главна дилема шта је креативност.

Пример 4. Ми причамо о једном јако нејасном појму креативности шта је заправо креативност и која су наша очекивања од деце шта значи креативно дете.

Друга тема:

Дистрибуција креативности

Изражавају се различити ставови о томе како је распоређена креативност у популацији: од тога да су сва деца и ученици креативни до тога да су само неки креативни (табела 4).

Табела 4 . Примери одговора за другу тему: дистрибуција креативности.

Наратив

Пример 1. Нема особе која није стваралац. Дакле нема детета које није креативно. ...мислим да треба да пођемо до тога да су сва деца креативна...

Пример 2. Увек има тих изузетних, с којима се ради на ваннаставним активностима.

Трећа тема:

Улога школе у подстицању креативности

Преовладава уверење да је улога школе у подстицању креативности ученика значајна и да школа има капацитет да подржи креативност ученика (табела 5, пример 1). Занимљиво је да један број наставника сматра да је капацитет школе да подржи креативност релативан: школа може да подржи креативност у ваннаставним, а не може у наставним активностима, или може независно од домена али не може у одређеном домену (табела 5, примери 2-3). Другачији став о улози школе у подстицању креативности ученика заступају наставници који тврде да школа не утиче на креативност ученика (табела 5, пример 4). Мада су ретка мишљења, вредно је помена да има наставника који сматрају да школа ни не треба да се бави креативношћу својих ученика (табела 5, пример 5).

Табела 5. Примери одговора за трећу тему: Улога школе у подстицању креативности.

Наратив

Пример 1. Мислим да је могуће у редовној настави одржати креативан час... да је наша дужност да што више деце анимирамо.

Пример 2. Ја сам хтела да кажем да постоји огромна разлика између редовне наставе и ваннаставних активности... Слажем се да је систем учења углавном репродуктиван, али нажалост то није само до нас, него и до самог система... Треба одвојити оно што је само знање и што су чињенице, што су информације, од начина на који да ђаци креативно интерпретирају саме те чињенице, а баш што се тиче наставе филозофије, чини ми се да су бескрајне могућности.

Пример 3. Мислим да код ... основног развоја потенцијала, ту може школа да уради. ...али у овом другом [неких специјалних талената или стваралачких способности] мислим да је јако мала, јер или су деца талентована или нису...

Пример 4. Али ми је мало чудна била она констатација да школа утиче у прилично великој мери на развој креативности деце. Пошто предајем филозофију и грађанско васпитање и знам како ђаци размишљају, имам прилику да их чујем, они уче шаблонски. Креативности у настави нема. Готово да је нема уопште.

Пример 5. Сматрам да школа није та институција која подстиче креативност него да је, пре свега, у много већој мери то породица.

Четврта тема:

Услови који погодују испољавању и развоју креативности у школи

Међу условима који погодују испољавању и развоју креативности у школи наводе се наставник, наставни предмет, методика и дидактика, и имиџ школе.

Наставник. Први услов за подстицање креативности представља наставников капацитет да подржи креативност својих ученика. Ово уверење граде наставникова вера у могућност деловања на креативност, висока стручност, веће ангажовање од уобичајеног, и свест о потреби за деловањем са другим актерима и заједничкој одговорности (табела 6).

Табела 6. Примери одговора за четврту тему: Услови који погодују испољавању и развоју креативности у школи – наставник.

Наратив

Пример 1. Ја верујем да могу [да подстичем креативност ученика], ја верујем. Мислим, не кажем да успевам, али верујем и тамо где не успевам, да би вероватно нешто могло да се уради.

Пример 2. Прави мајстор ће и то дете које је потпуно незаинтересовано ставити у неку ситуацију где ће бити изазвано.

Пример 3. Мислим да јако много морамо да радимо да бисмо одржали креативан час.

Пример 4. И тако ми се чини да је онда најбоље наћи неки нови пут, средњи пут... Много, много снаге да свако бар нешто учини.

Наставни предмет. Наставници сматрају да су поједини предмети погоднији за испољавање и подстицање креативности од других, тако да неки наставници виде свој предмет као погодан (табела 7, примери 1-3), а други не (табела 7, пример 4). Капацитет наставног предмета за подстицање креативности види се унутар области коју предмет покрива, која је сама по себи занимљива и инспиративна (табела 7, примери 1-2). Други разлог за виђење наставног предмета као погодног за подстицање креативности ученика налази се изван наставних садржаја и начина рада, на пример, у функционалности знања која предмет пружа, а чији значај ученици препознају (табела 7, пример 3).

Табела 7. Примери одговора за четврту тему:

Услови који погодују испољавању и развоју креативности у школи – наставни предмет.

Наратив

Пример 1. Ја имам срећу или неку предност што предајем математику... увек нуди могућност да се креативност код ученика подстиче. Чак и на часовима кад се ради ново градиво. На часовима кад се решавају задаци и на писменим задацима.

Пример 2. Ја сам професор страног језика... предмет пружа у ствари пуно могућности за креативност, за креативно осмишљавање часа јер кроз обраду неких тема, као што су обрада текстова, говорне вежбе, ми имамо могућност да са ученицима причамо о различитим темама. ... Имајући све то у виду, мислим да је ту само једна ствар до професора који је вољан да искористи потенцијал који предмет пружа.

Пример 3. Имам срећу да су деца заинтересована за предмет [енглески језик]. Једноставно осећају да је то нешто што ће им свакодневно требати.

Пример 4. Можда у неком другом предмету у некој другој области.

Методика и дидактика. Погодне услове за испољавање и развој креативности у школи представља специфичан начин обраде наставних садржаја и организације наставних активности, као што су: диференцијација наставе, индивидуализација учења, примена метода које подржавају критички приступ и мишљење, интердисциплинарни приступ у обради наставних садржаја, посебни програми итд. Илустрација одговора о значају методике и дидактике које подржавају креативност ученика дата је у табели 8.

Табела 8. Примери одговора за четврту тему:

Услови који погодују испољавању и развоју креативности у школи – методика и дидактика.

Наратив

Пример 1. Проблем се може решавати на више нивоа... суштина је да ђаци на основу својих постојећих знања сами даље напредују. Ми их подстичемо да сами напредују, то је идеја...

Пример 2. Тако да се може избором задатака доста утицати.

Пример 3. То је развој критичког мишљења, филозофија за децу и филозофија у пракси ... То је метода које ученике стави у позицију да критички размишљају и ставља пред њих један интелектуални изазов: дакле не треба им никакво предзнање. ... Нема коначне истине која ће бити сугерисана.

Пример 4. Друга кључна реч је интердисциплинарност. ...има врло специфичан модел у Србији у ..., наш колега и ми то имамо... Један специјалан програм који колегиница држи.

Имиц школе. Посебан услов који подржава креативност у школи представља слика школе у очима наставника, како школу доживљавају наставници који у њој раде, и где се смешта у односу на друге школе у локалној и широј заједници. Овај услов назван је имиц школе, а указује на изузетну микросредину, уверење да је школа посебна, добра, успешна (табела 9).

Табела 9. Примери одговора за четврту тему:
Услови који погодују испољавању и развоју креативности у школи – имиц школе.

Наратив

Пример 1. Мислим да је наша гимназија екстра школа.

Пример 2. Код нас постоји, имамо резултате на такмичењу у разним другим активностима, тако да мислим да је добро.

Пета тема:

Услови који отежавају испољавање и развој креативности у школи

Наставници су истакли ограничавајућа својства обавезног наставног плана и програма, недовољну селективност приликом уписа ученика у школу, генерацијске карактеристике младих који похађају школу и актуелни друштвени систем и вредности, као услове који отежавају испољавање и развој креативности у школи.

Наставни план и програм. Први услов који отежава испољавање и развој креативности ученика у школи, према мишљењу наставника, представља обавезни наставни план и програм (табела 10, пример 1). Уочавамо да се и у оквиру ограничавајућег утицаја прописаног наставног плана и програма види простор за његово превазилажење (табела 10, пример 2).

Табела 10. Примери одговора за пету тему:
Услови који отежавају испољавање и развој креативности у школи – наставни план и програм.

Наратив

Пример 1. Проблем је план и програм који ми је дало Министарство.

Пример 2. Да [проблем је наставни план и програм], али са друге стране хтела сам да кажем да је управо то најчешћи изговор за колеге и да је тај неки лични простор, ентузијазам који ми имамо и слободу коју имамо на часу у учионици бескрајан и да ту можемо да искажемо креативност и то се негде од нас и очекује баш у том слободно креирању часова у складу са могућностима ђака са којима радимо.

Селекција ученика. Следећи отежавајући услов за испољавање и развој креативности у школи представља недовољно селективан пријем ученика у школу, што за последицу има организацију наставе на нижем нивоу (табела 11, пример 1). Неки наставници и овде виде изазов и могућности за своје ангажовање (табела 11, пример 2).

Средња школа као контекст за испољавање и развој креативности

Табела 11. Примери одговора за пету тему:

Услови који отежавају испољавање и развој креативности у школи – селекција ученика.

Наратив

Пример 1. Била је селекција далеко строжа. Били су пријемни далеко озбиљнији, тако да смо ми имали ђаке који су у старту били далеко изнад просека. Сад... Тако да имате тај проблем, увек се прилагођавамо неком средњем ученику који у суштини не постоји.

Пример 2. Чињеница је да долазе лоши ђаци, али не можемо ништа да променимо тиме што ћемо кукати над тим. То је ситуација у којој се налазимо.

Генерацијске карактеристике. Млади су виђени као високоинформисани и захтевни учесници васпитно-образовног процеса који имају нове потребе у односу на оно за шта су се некада наставници спремали, а што представља отежавајући услов за испољавање и развој креативности у школи (табела 12).

Табела 12. Примери одговора за пету тему:

Услови који отежавају испољавање и развој креативности у школи – генерацијске карактеристике.

Наратив

Пример 1. Раније су деца сигурно била другачија. Другачији је био дух времена. Они су сада информисани. Њима информације не требају. Просто ми посматрамо ствари мало другачије. Њима је све досадно, њих све смара и то је оно што је мој крајње некритички осврт на стање у школи данас.

Пример 2. Деца данас знају... много, много више.

Друштвени систем и вредности. Наставници скрећу пажњу на неповољне утицаје лоших друштвених прилика и вредности које друштво промовише, тврдећи да актуелни друштвени систем и вредности не подржавају креативност (табела 13).

Табела 13. Примери одговора за пету тему:

Услови који отежавају испољавање и развој креативности у школи – друштвени систем и вредности.

Наратив

Пример 1. Мало смо ограничени ту системом, дневном политиком...

Пример 2. И још важна једна ствар, друштво, медији, све око нас намеће младима идоле попут певачица, старлета и евентуално спортиста. Далеко су научни радници. Тек-тек се понекад појави неко име, тако да и тај проблем имате. Рецимо изузетне ђаке често другови зову штреберима. Јер видите и сами да квалитет није мерило успеха.

Дискусија

Уверења наставника средње школе која су се чула у групној дискусији о могућностима за испољавање и развој креативности ученика у школи потврђују њихов значај за наставников рад и понашање у учионици. Резултати који су добијени показују да су наставници имали потребу да дефинишу креативност, али су изразили

недоумице око тога шта је креативност и какве су њихове могућности да је препознају у школи. Може се претпоставити да наставници имају свест о сложеној природи креативности и потреби да се она посматра из различитих углова. Ове околности представљају добру основу за развијање теоријски заснованог и практично провереног концепта креативног изражавања ученика у школи, што захтева додатну обуку наставника у тој области. Потребно је да се наставници подстакну да испитају своја одређења креативности и њених манифестација, и да их провере у поређењу с одређењима својих колега и сазнањима која су досегле релевантне науке.

Иако постоје бројне теорије креативности, веза између дечје креативности и креативности одраслих још увек није довољно оперативно објашњена у науци, укључујући и дилему о заступљености креативности у популацији младих (Glăveanu, 2011). Ова дилема је била присутна и међу наставницима у нашем испитивању. Један број наставника је тврдио да су креативна само нека, док су други сматрали да су креативна сва деца. У дискусији је истакнут значај наставника који верује да свако дете има одређени потенцијал или капацитет за креативно изражавање или, још директније, да би требало да наставници третирају свако дете као да је креативно. Уочене разлике у ставовима наставника указују на потребу да се имплицитна уверења наставника о раширености креативности у популацији ученика учине видљивим, због ефекта који могу имати на ангажовање наставника и њихов успех у подстицању креативности ученика.

Ставови наставника о васпитању креативности могу се сажети у преовлађујуће уверење да школа може да подржи креативност ученика, али да то не чини у довољној мери. Може се рећи да је капацитет школе да подржи креативност ученика препознат, мада су наставници врло критични у погледу испољавања и развоја креативности ученика у школској пракси. Примера ради, примедбе на наставни план и програм да је рестриктиван и да наставник мора да га реализује прописано упорно опстају, без обзира на промене које су се десиле у оквиру неколико реформских таласа од 2000. године (Vujačić i sar., 2011). Једна од тема која је била формулисана и на нивоу основне школе било је уверење наставника да они нису ти који управљају процесом васпитања и образовања у школи и да не могу да мењају ствари (Pavlović i Maksić, 2014). Међу средњошколским наставницима из наше студије било је оних који су препознали своју креативну улогу у примени наставног плана и програма.

Отежавајућа околност за испољавање и развој креативности у школи су и генерацијске карактеристике младих са којима наставници раде. По први пут у историји људског рода, млади знају више од старијих у области информационих технологија чији утицај на живот и рад непрекидно расте (Palfrey & Gasser, 2008). С друге стране, има доста резултата истраживања која потврђују жалбе наставника о незаинтересованости ученика за школске садржаје и начин рада који се у школи практикује. Анализа дневних активности средњошколаца показала је да су они проводили пуно времена у школи и учењу за школу (Pešić i sar., 2013). Али, млади су мање читали него пре, њихови узори и идоли били су из света естраде (Stapanović i sar., 2009). Слободно време младих укључивало је гледање телевизије,

претраживање интернета, употребу мобилног телефона за забаву, и ретко посвећивање креативним активностима као што су музика, писање и сликање (Krnjaić i sar., 2011; Krnjaić i Stepanović Ilić, 2013).

Неким наставницима се школа чини немоћном пред другим агенсима социјализације који су јачи и утицајнији. Актуелне друштвене вредности не подржавају стручност појединца и његову посвећеност саморазвоју и општој добробити (Tomanić i sar., 2012). Занимљиво је да су основношколски наставници имали примедбе, пре свега, на недовољну финансијску подршку (Pavlović i Maksić, 2014). Наставници средње школе су више фокусирани на вредности, што се делимично може повезати с узрастом са којим раде. Уверење које издваја наставнике средње школе је њихово указивање на добар имиџ школе, као услов који подржава испољавање и развој креативности ученика. Виђење школе као културне установе која има шансу да подржи учење и знање и створи услове за креативност ученика и наставника можда је највреднији налаз ове студије. Имиџ школе би могао да буде фактор који би умањивао утицаје ометајућих фактора и као такав завређује даља испитивања.

Наставници виде могућности за испољавање и развој креативности у средњој школи и знају како се то постиже, али имају недоумице око тога шта је креативност и шта је то што треба подржати. Потребно је веће повезивање заинтересованих наставника и промовисање добрих примера праксе. Наставници који у школи виде простор за сопствену креативност биће у стању да подрже креативност својих ученика. Импликације налаза о томе како средњошколски наставници концептуализују креативност могле би бити најпре у домену њиховог стручног усавршавања и евентуално базичног образовања и припреме за рад у школи. Наставницима је потребно охрабривање да се не оптерећују очекивањем и стремљењем ка еминентној креативности, која је врло ретка, него да се концентришу на оне облике креативности који су примерени узрасту са којим раде и где је њихова улога значајна. То је, пре свега, претварање процеса учења у процес сазнавања који подразумева креативност (Beghetto & Kaufman, 2007; Kaufman & Beghetto, 2009; Maksić i Pavlović, 2013).

Закључак

У раду су приказани резултати испитивања уверења наставника о могућностима за испољавање, развој и подстицање креативности ученика у средњој школи. Наставници су у целини исказали позитивно виђење креативности и могућности школе да подржи креативност ученика. Они су у исто време и врло критични, јер тврде да школа не чини довољно оно што би могла. Постоје бројне недоумице које отежавају рад наставника на подстицању креативности, чије превазилажење захтева пружање одговарајуће помоћи наставницима. Подршка се може пружити кроз додатно стручно усавршавање. Наставнике треба подстицати

да се концентришу на ону врсту креативности која је примерена узрасту са којим раде и где је њихова улога кључна. Стварање подстицајне климе у школи и стварање имиџа школе која вреднује и подржава креативност у оквиру својих надлежности је пут који обећава.

Напомена: Изражавамо велику захвалност свим наставницима Гимназије у Зрењанину који су учествовали у истраживању, а посебно школском психологу Милицу Велимировић, која нам је помогла у организацији и извођењу испитивања.

Литература:

- Andiliou, A. & Murphy, P. K. (2010). Examining Variations among Researchers' and Teachers' Conceptualizations of Creativity: A Review and Synthesis of Contemporary Research. *Educational Research Review*, Vol. 5, No. 2, 201-219.
- Beghetto, R. A. & Kaufman, J. C. (2007). Toward a Broader Conception of Creativity: A Case for "Mini-c" Creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, Vol. 1, No. 2, 13-79.
- Beghetto, R. A. & Kaufman, J. C. (2014). Classroom Contexts for Creativity. *High Ability Studies*, Vol. 25, No. 1, 53-69.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, 77-101.
- Fryer, M. & Collings, J. A. (1991). British Teachers' Views of Creativity. *Journal of Creative Behavior*, Vol. 25, No. 1, 75-81.
- Glăveanu, V. P. (2011). Children and Creativity: A Most (Un)like Pair? *Thinking Skills and Creativity*, Vol. 6, No.1, 122-131.
- Kaufman, J. C. & Beghetto, R. A. (2009). Beyond Big and Little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, Vol. 13, No. 1, 1-12.
- Krnjaić, Z. i Stepanović Ilić, I. (2013). Slobodno vreme mladih: obrasci ponašanja i kreativne aktivnosti. U *Zbornik radova sa XIX skupa Empirijska istraživanja u psihologiji* (str. 232-237). Beograd: Institut za psihologiju i Laboratorija za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Krnjaić, Z., Stepanović, I. i Pavlović Babić, D. (2011). Čitalačke navike srednjoškolaca u Srbiji. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 43, Br. 2, 266-282.
- Maksić, S. & Pavlović, J. (2011). Educational Researchers' Personal Explicit Theories on Creativity and its Development: A Qualitative Study. *High Ability Studies*, Vol. 22, No. 2, 219-231.
- Maksić, S. i Đurišić Bojanović, M. (2013). Pregled istraživanja o implicitnim teorijama kreativnosti. U G. Gojkov i A. Stojanović (ur.), *Metodološki problemi istraživanja darovitosti: zbornik 18* (str. 227-236). Vršac i Arad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ i Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu“.
- Maksić, S. i Pavlović, J. (2013). Nastava koja podržava kreativnost. U R. Nikolić (ur.), *Nastava i učenje, Kvalitet vaspitno-obrazovnog procesa* (str. 53-64). Užice: Učiteljski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.

- Palfrey, J. & Gasser, U. (2008). *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. New York: Basic Books.
- Pavlović, J. i Džinović, V. (2007). Fokus grupe: od prikupljanja podataka do kritičke pedagoške prakse. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 39, Br. 2, 289-308.
- Pavlović, J. i Maksić, S. (2014). Implicitne teorije kreativnosti nastavnika osnovne škole: studija slučaja. *Psihologija*, God. 47, Br. 4, 465-483.
- Pavlović, J., Maksić, S. & Bodroža, B. (2013). Implicit Individualism in Teachers' Theories of Creativity: Through the 4 P's Looking Glass. *The International Journal of Creativity and Problem Solving*, Vol. 23, No. 1, 39-57.
- Pešić, J., Videnović, M. i Plut, D. (2013). Obrazovne aktivnosti srednjoškolaca u Srbiji: analiza vremenskog dnevnika. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 45, Br. 1, 169-184.
- Stepanović, I., Pavlović Babić, D. i Krnjaić, Z. (2009). Ispitivanje uzora i idola srednjoškolaca u Srbiji. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 41, Br. 2, 401-417.
- Tomanović, S., Stanojević, D., Jarić, I., Mojić, D., Dragišić Labaš, S., Ljubičić, M. i Živadinović, I. (2012). *Mladi – naša sadašnjost, Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Vujačić, M., Pavlović, J., Stanković, D., Džinović V. i Đerić, I. (ur.) (2011). *Predstave o obrazovnim promenama u Srbiji, refleksije o prošlosti, vizije budućnosti*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Подаци о ауторима

Др Славица Максић је научни саветник Института за педагошка истраживања у Београду.
E-mail: smaksic@ipisr.org.rs

Др Јелена Павловић је виши научни сарадник Института за педагошка истраживања у Београду.
E-mail: pavlovich.jelena@gmail.com

